

BRIAN J. WRIGHT
Communal Reading in the
Time of Jesus: A Window
into Early Christian Reading
Practices. Minneapolis, MN:
Fortress Press 2017. xxvi +
293 s.

Kirjan aihe on mitä ajankohtaisin. Antiikintutkimuksessa on viime vuosina keskusteltu vilkkaasti tekstien ja tekstiyhteisöjen asemasta antiikin yhteiskunnassa. ”Lukemisen sosiologiassa” (William Johnson) on aiheellisesti korostettu roomalais-ajan ”lukupiirin” sosiaalista statusta. Suurin osa niitä koskevista lähteistä kuvaa yhteiskunnan ylimpään luokkaan kuuluvia henkilöitä ja ryhmiä. Uuden testamentin tekstit osoittavat, että tekstiyhteisöjä ja teksteihin liittyvää osaamista oli super-eliitin ulkopuolellakin.

Arvioitavana oleva tutkimus ei kuitenkaan keskity niinkään edellä mainitun kaltaisiin tekstiyhteisöihin kuin tilanteisiin, joissa tekstejä antiikin maailmassa luettiin ääneen. Esimerkit ulottuvat testamentin ääneenluvusta tapauksiin, joissa kaupungin edustaja virallisesti luki näyttelijöille tietyn näytelmän oikean version. Kirjan alkuluvuissa (2–4) tarjotaan lisäksi yleiskatsaus Uuden testamentin ajan kreikkalaisroomalaisen maailman yhteiskunnalliseen tilanteeseen, joka tekijän mukaan mahdollisti yhteisöllisen lukemisen yleistymisen. Luvussa 5 esitellään koko joukko antiikin kirjailijoita, jotka teksteissään viittaavat erilaisiin lukutapahtumiin. Kuvaus ei ole kovin analyyttinen. Toisin kuin antiikintutkijat, Wright ei kiinnitä erityistä huomiota kirjoittajien sosiaaliseen statukseen eikä lähteiden idealisoi- viin piirteisiin, ja esiteltyjen lähteiden valinta on sattumanvaraista. Wright jättää sivuun Uuden testamentin kannalta liian myöhäisenä lähteenä Plutarkhoksen (45–120), vaikka tämä ”kirjoitti yhteisöllisistä lukutapahtumista enemmän kuin

lähes kukaan muu” (s. 62), mutta ottaa silti mukaan Plutarkhosta hieman myöhemmän Epiktetoksen (55–135).

Valitettavasti pinnallinen ote jatkuu varsinaisessa pääluvussa 6, jossa Wright käy läpi nykyisen Uuden testamentin tekstiä tekstiltä. Analyysissä näkyy hyvin konservatiivinen pohjavire. Wright yhtyy sellaisiin evankelikaalisiin tutkijoihin, joiden mukaan kaikki Paavalin nimissä olevat Uuden testamentin kirjeet ovat Paavalilta itseltään. Hän myös olettaa, että Jaakobin kirjeen kirjoittaja oli Jaakob, Herran veli. Luukkaan kaksoisteoksen analyysi on suorastaan hätkähdyttävän literalistista. Simeonin sanat vastasyntyneelle Jeesukselle (Luuk. 2:29–32) kertovat Simeonin – eivät siis Luukkaan! – tekstikompetenssista (s. 136). Kun ylösnoussut Jeesus selittää kirjoituksia oppilailleen Emmauksen tiellä (Luuk. 24:25–27), Wright pohtii, millaisia tekstejä Jeesuksella oli mukanaan – hänen arvionsa mukaan ehkä todennäköisemmin katkelmia kuin kaikki Vanhan testamentin tekstit (s. 134). Ehkä konservatiivisesta vakaumuksesta johtuu se, että Wright vieroksuu synoptisen vertailun kaltaisia eksegetiikan perustyökaluja. Hän ei esimerkiksi mainitse, että Matteuksen evankeliumin jae 24:15 (”Huomatkoon lukija tämän!”) on poimittu Markukselta (13:14).

Wrightin päätös sanoa jota-kin kaikista Uuden testamentin teksteistä ei anna mahdollisuutta yhdenkään tekstin syvälliseen analyysiin. Luvun keskeinen tulos näyttää itsestään selvältä: Uuden testamentin tekstejä luettiin ääneen, ja teksteissä pyrittiin myös kontrolloimaan toisista teksteistä esitettyjä tulkintoja. Samaan aikaan monia aiheeseen liittyviä kysymyksiä jää käsittelemättä. Wright esimerkiksi korostaa, että yhteisölliset lukemistapahtumat toimivat kontrollin välineenä. Ääneen lausumattomana oletuksena on, että tällaisen mankelin läpi käyminen lisää Uu-

den testamentin tekstien luotettavuutta. Wright ei kuitenkaan pohdi tarkemmin, miten sisällön kontrolli olisi käytännössä toiminut. Kuka yleisössä olisi puuttunut luettuihin teksteihin, millä perusteilla, millaisella auktoriteetilla ja millaisin tuloksin? Antiikin yläluokkien tekstiyhteisöissä oli oppineita henkilöitä, jotka huomasivat virheitä ääneen luetuissa teksteissä, mutta tämä on hyvin eri asia kuin Wrightin oletus tradition kontrollista lukemistilanteissa. Wright ei myöskään pohdi aiheensa kannalta keskeistä – ja samalla visaista – kysymystä siitä, milloin Uuden testamentin tekstejä todella alettiin lukea ”liturgisesti” eli toistuvasti varhaisten kristittyjen jumalanpalveluksen osana.

Tällaisissa evankelikaalisesta taustasta nousevissa tutkimuksissa kiinnostusta herättävät säröt. Wright ei ainakaan erikseen mainitse, että pitäisi Johannesta ja Pietaria heidän nimissään kulkevien tekstien kirjoittajina. Mahtaako tämä olla unohdus vai ”äänestä hiljaisuutta”? Ei ainakaan mitään kovin vakavaa, sillä kirjan alkuun kootuista 15 suosituksista lähes kaikki ovat evankelikaalisilta raamatuntutkijoilta; Wayne Meeks on tässä joukossa poikkeus. Mieleen nousee väistämättä kysymys, miksi luterilaistaustainen Fortress, joka on profiloitunut tieteellisen eksegetiikan julkaisijana, on julkaissut profiililtaan näin selkeästi evankelikaalisen tutkimuksen.

Valitettavasti Wrightin tutkimus on siinä määrin evankelikaalis-konservatiivisen paradigman läpitunkema, ettei se tuo Uuden testamentin tekstejä vahvasti mukaan keskusteluun antiikin maailman lukijayhteisöistä. Monipuolisemman kuvan ilmiöstä tarjoaa esimerkiksi ruotsalainen Dan Nässelqvist kirjassaan *Public Reading in Early Christianity* (Brill 2016). Wrightin esittelemiä antiikin lähteitä voi hyödyntää ensivaiheen perehdytyksenä tekstien ”yhteisöllisen” käytön eri muotoihin, mutta

syvälinen analyysi varhaisten kristittyjen tekstiyhteisöistä odottaa yhä tekijäänsä.

Ismo Dunderberg
Uuden testamentin eksegetiikan
professori
Helsingin yliopisto

HANS J. HILLERBRAND,
KIRSI I. STJERNA &
TIMOTHY J. WENGERT
(ED.)

The Annotated Luther 1–6.
Minneapolis, MN: Fortress
Press 2016–2017.

Vol. 1: The Roots of Reform
(ed. Timothy J. Wengert),
574 s.

Vol. 4: Pastoral Writings (ed.
Mary Jane Haemig), 540 s.

”Olisin mielelläni nähnyt kaikkien kirjojeni jäävän unhoon ja tuhoutuvan”, Luther kirjoitti vuonna 1539. Toive oli turha. Luther tiesi sen itsekin, sillä hän esitti sen koottujen saksankielisten teostensa esipuheessa ja toisti näkemyksensä kuusi vuotta myöhemmin latinankielisten teostensa esipuheessa.

Erilaisia koottuja ja valittuja teoksia on sittemmin ilmestynyt runsaasti. Uusin tieteellinen laitos on vuosina 1883–2009 julkaistu *Weimarer Ausgabe* eli WA (tästä *Teologinen Aikakauskirja* 88 [1983], 492–506), joka käsittää neljä sarjaa (*Schriften*, *Deutsche Bibel*, *Briefwechsel* ja *Tischreden*), yhteensä 121 muukeaa opusta. Sarja on myös verkossa.

Latinaa ja saksaa taitamattomille tarkoitettuja käännöksiä oli tarjolla varhain. Suomalaiset saattoivat lukea Lutheria jo Agricolan teoksissa, ja traditio on jatkunut nykypäiviin. Lutherin Genesis-luentoja Wittenbergissä kuunnellut suomalaisylioppilas osti luentosarjan alkuosan heti,

kun se oli ilmestynyt painettuna kesäkuussa 1545. Nykyteologi voi kiittää Luther-säätiötä koko luentosarjan tuoreesta suomennoksesta. Luterilaisen ja koko protestanttisen maailman nykyinen *lingua franca* on englanti. Lutherin teosten valikoima *Luther's Works* (LW) eli *American Edition* (55 osaa) ilmestyi vuosina 1955–1986, ja siihen on lisätty pari täydennysosaa.

Reformaation juhlavuoden kunniaksi julkaistu *The Annotated Luther* poikkeaa aikaisemmista valikoimista. Eräs esikuva on Erasmusuksen koottujen teosten englanninkielinen laitos, joka on ilmestynyt vuodesta 1974 alkaen. *The Annotated Luther* jakautuu kuuteen osaan. Timothy Wengertin toimittama ensimmäinen osa *The Roots of Reform* on kronologinen; se alkaa teeseistä ja ulottuu vuoteen 1520. Muut osat ovat temaattisia: *Word and Faith* (toim. Kirsi Stjerna), *Church and Sacraments* (toim. Paul Robinson), *Pastoral Writings* (toim. Mary Jane Haemig), *Christian Life in the World* (toim. Hans Hillerbrand) ja *The Interpretation of Scripture* (toim. Euan Cameron). Kokoelma käsittää yhteensä 75 Lutherin tekstiä. Valikoima on edustava, vaikka kirjeistä onkin mukana vain suppea otanta ja pöytäpuheet on jätetty pois.

Kullakin osalla on siis omat toimittajansa, samoin kaikilla Lutherin teksteillä. Toimittajat ovat amerikkalaisten reformaation tutkijoiden kärkijoukkoa, joka osaa sanoa asiansa yksinkertaisemmin ja selkeämmin kuin saksalaiset lajitoverinsa. Kansainvälisyyttä tuovat kuusi eurooppalaista; suomalaisista ovat mukana Kirsi Stjernan lisäksi Jussi Koivisto ja Simo Peura.

Tekstipohjana on pääasiassa *American Edition*, mutta sen paikoin vanhentunutta tekstiä on tarkistettu tarpeen mukaan. Kaikki Lutherin tekstit on lisäksi puhdistettu tarpeetomasta sukupuolittuneesta kielenkäytöstä. Esimerkiksi latinan sanaa *homo* ja saksan sanaa 'Mensch' ei ole käännetty sanalla 'man', jonka

saattaisi käsittää tarkoittavan vain miehiä. Koska saksassa ja englannissa ei ole sukupuolineutraalia hänsanaa, on pahennusta herättävä 'he' vaatinut selityksen, että Luther itse asiassa tarkoittaa molempia sukupuolia. Milloin Luther saarnoissaan puhuu veljistä, kyseessä ovat tietysti myös sisaret. "Unser Bruder" on *Invocavit*-viikon ensimmäisessä saarnassa englanniksi "our brothers and sisters" ja "lieber Bruder" neutraalisti "dear friend".

Kukin osa samoin kuin kaikki Lutherin tekstit on varustettu johdannolla ja usein laajoilla marginaaliin sijoitetuilla kommentteilla, joiden tarkoitus on tehdä Lutherin teksti ymmärrettäväksi myös maallikoille. Viisikymmentä sivua käsittävän *Vähän katekismuksen* kohdalle niitä on tullut runsaat kaksisataa. Kaikissa osissa on nimi-, raamatunkohta- ja asiahakemistot.

Kuvitus on runsas. Muutamien tekstien esittely alkaa kuvalla alkuperäispainatteen nimiösivusta. Tämä olisi ollut paikallaan kaikkien kohdalla, monet Lutherin tutkijat kun eivät ole koskaan nähneet, millaisessa asussa reformaattorin teksti maailmalle lähti. Aikalaiskuvista parhaita ovat puupiirroksiset, joskin monesta puuttuu lähdetieto. Lukijaa ei auta pitkälle tieto kuvan kuulumisesta Emory Universityn kokoelmiin. Kirja- ja taidehistoriallisen asiantuntemuksen puute näkyy myös siinä, että alttaritaulut ja muut monumentaaliteokset (esim. Cranach, Dürer, Bruegel, Tizian) esitetään neljännessä kokoisina tai vielä pienempinä. Alkmaarin mestarin laupeudentöitä kuvaava seitsenosainen paneeli täyttää museossa kokonaisen seinän, mutta reproduktiosta ei saa selvää ilman suurennuslasia.

The Annotated Luther on saanut runsaasti kiitosta selkeistä teksteistään ja uusimman tutkimuksen tasalla olevista kommentteistaan. On tosin myös huomautettu kommenttien ohjaavan tulkintaa, mutta näin ne tapaavat tehdä.